

મનોગત

ગાંધીજી વિશે જેટલું જાણીએ તેટલું ઓછું. ગાંધીજી વિશે જેટલું લખાય તેટલું ઓછું. ગાંધીજી વિશે મારું આ છઠ્ઠું પુસ્તક પ્રગટ થઈ રહ્યું છે, ‘બીજી ઓક્ટોબર’. ગાંધીજીના દીર્ઘ જીવનકાળ દરમિયાન તેમનો જન્મદિવસ કેવી રીતે ઊજવાતો અથવા એમ કહો કે ગાંધીજી તેમના જન્મદિવસ કેવી રીતે ઊજવવાનો આગ્રહ રાખતા.

ગાંધીજીએ ક્યારેય તેમનો જન્મદિવસ સ્વયં ઊજવ્યો નથી. પણ એમના આશ્રમના અંતેવાસીઓ, સાથીઓ, કાર્યકરો, એમના વિરોધીઓ, એમના ચાહકો, રાજકારણીઓ અને જાહેર જનતા વગેરે ગાંધીજીનો જન્મદિવસ ઊજવવા તત્પર રહેતા.

ગાંધીજીના જન્મદિવસ વર્ષાનુવર્ષ ક્યારે, ક્યાં અને કેવી રીતે ઊજવવામાં આવ્યા, તેની વિગતવાર માહિતી આ પુસ્તકમાં આપી છે. ઉપરાંત જે તે વર્ષગાંઠને દિવસે ગાંધીજી ક્યાં હતા, એ સમયે હિન્દુસ્તાનની પરિસ્થિતિ કેવી હતી તેનો ટૂંકો અહેવાલ આપ્યો છે. આઠ વર્ષના સંશોધનના પરિપાકરૂપે લખાયેલું આ પુસ્તક વાચકોને ગમશે.

મહામાનવ મહાત્મા ગાંધી

ગાંધીજી વિશે ઘણું લખાયું છે અને લખાતું જાય છે. સ્વયં ગાંધીજીએ પણ પુષ્કળ લખ્યું છે. વિશ્વમાં ભાગ્યે જ કોઈ વ્યક્તિ વિશે આટલું લખાયું હશે અથવા તેના વિચારોની આટલી ચર્ચા થઈ હશે. ગાંધીજી એટલે બહુ જ ગવાયેલા અને વગોવાયેલા મહાત્મા!

આજે આપણે ગાંધીજીના જીવનના કેટલાક જાણીતા અને કેટલાક ઓછા જાણીતા પ્રસંગોની વાત કરીને તેમને પામવાના પ્રયત્ન કરીશું. શરૂઆત કરીએ એમની આત્મકથાના એક પ્રસંગથી.

જેવા વિચાર, તેવું આચરણ

૪થી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૮, ગાંધીજી બૅરિસ્ટર થવા મુંબઈથી વિલાયત જવા નીકળ્યા ત્યારે એ ઓગણીસ વર્ષના હતા. માંસાહાર કરવો ન હતો એટલે અન્નાહાર પીરસતી હોટેલની શોધ આદરી. ત્યાં મજુમદાર નામનો મિત્ર સાંપડ્યો. ગાંધીજીને લાગ્યું કે જો એમણે અંગ્રેજ સમાજમાં ભળવું હોય તો અંગ્રેજ ભાષા બોલતાં આવડવી જોઈએ. એમના મિત્રે ગાંધીજીને અંગ્રેજીમાં વાત કરવાની ટેવ પાડી. અંગ્રેજી રીતરિવાજો શીખવ્યા. ગાંધીજી આટલેથી ન અટક્યા. એમણે વિચાર્યું કે અંગ્રેજ સમાજમાં ભળવા માટે અંગ્રેજ જેન્ટલમેન જેવા દેખાવું જોઈએ.

તેથી આર્મી એન્ડ નેવી સ્ટોરમાં કપડાં સીવડાવ્યાં. ઓગણીસ શિલિંગની ચીમની હેટ ખરીદી. બોન્ડ સ્ટ્રીટમાં સાંજનો પોશાક દસ પાઉન્ડમાં લીધો.

મોટા ભાઈ પાસેથી બે ખિસ્સાંમાં લટકાવાય તેવો સોનાનો અછોડો મગાવ્યો. ટાઈ પહેરતાં શીખ્યા. પટિયા પાડીને માથું ઓળવા લાગ્યા.

પછી વિચાર્યું કે નાયતાં પણ આવડવું જોઈએ, એટલે ડાન્સિંગ ક્લાસમાં એક સત્રના ત્રણ પાઉન્ડ ભરીને જોડાયા. ત્રણેક અઠવાડિયાંમાં છ વાર ગયા. ડાન્સિંગની પ્રેક્ટિસ કરતી વખતે પિયાનો વાગે પણ સ્ટેપ્સ બરાબર ન પડે. એટલે વાયોલિન વગાડતાં શીખવું જોઈએ એમ લાગતાં ત્રણ પાઉન્ડમાં વાયોલિન ખરીદ્યું. ઉપરાંત, સંભાષણ એટલે કે સંવાદ - વાતચીતની કળા શીખવા માટે ટ્યુશન લેવાનું શરૂ કર્યું. આમ, ગાંધીજી તેમની આત્મકથામાં જણાવે છે તેમ, “અંગ્રેજ જેટલમ્ને જેવા બનવામાં તેમની સાથે ‘બાવાજીની બિલાડી’ વાળું થયું. ઉંદરને દૂર રાખવા બિલાડી, બિલાડીને સારુ ગાય, એમ બાવાજીનો પરિવાર વધ્યો તેમ મારા લોભનો પરિવાર પણ વધ્યો.”

“પણ બેલસાહેબે મારા કાનમાં ઘંટ વગાડ્યો. મારે ક્યાં ઇંગ્લેન્ડમાં જન્મારો કાઢવો છે? હું છટાદાર ભાષણ શીખીને શું કરવાનો હતો? નાય નાયીને હું સભ્ય કેમ બનીશ? વાયોલિન શીખવાનું તો દેશમાંય બને. હું તો વિદ્યાર્થી છું. મારે વિદ્યાધન વધારવું જોઈએ. મારા સદ્વર્તનથી હું સભ્ય ગણાઉં તો ઠીક જ છે, નહીં તો મારે એ લોભ છોડવો જોઈએ.’

ગાંધીજીને લાગ્યું કે અંગ્રેજ સમાજમાં જો એમણે ભળવું હોય તો એમની રહેણીકરણી અંગ્રેજો જેવી હોવી જોઈએ. એટલે એ માટે જરૂર જણાયું તે બધું ઉત્સાહપૂર્વક કરતા ગયા, પણ જ્યારે જાણ્યું કે પોતે તો અહીં ભણવા આવ્યા છે અને વિદ્યાર્થી બનવા માટે બાહ્ય પહેરવેશ કે ટાપટીપ વ્યર્થ છે, ત્યારે એ બધું છોડવામાં એમને વાર ન લાગી.

આ છે, આપણા મહાત્મા ગાંધી! જેવા વિચાર, તેવું આચરણ! કોઈ જ બાંધછોડ નહીં. ગાંધીજીને સમજવા માટે ઓછામાં ઓછાં નીચે જણાવેલાં ચાર પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ:

૧. ગાંધીજીની આત્મકથા - સત્યના પ્રયોગો
૨. દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ
૩. હિન્દ સ્વરાજ
૪. જીવનનું પરોઢ લેખક: પ્રભુદાસ છગનલાલ ગાંધી.